

KONFERENCJA
TRÓJKĄTA WEIMARSKIEGO ADWOKATUR

PRAWNICY W OBRONIE PRAWORZĄDNOŚCI

Notatka z przebiegu konferencji w Berlinie w dniu 22 października 2021 r.

Otwarcie konferencji

W uwagach wprowadzających przedstawiciele trzech partnerskich organizacji, tj. **Mikołaj Pietrzak** (Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie), **Julie Couturier** (nowo wybrana Dziekan Paryskiej Rady Adwokackiej) oraz **Ulrich Schellenberg** (były Prezes Izby Adwokackiej w Niemczech) podkreślili potrzebę zacieśnienia współpracy w obliczu narastających zagrożeń dla praworządności w Europie, w tym w szczególności wobec systemowych ataków na rządy prawa w Polsce. Jednocześnie otwierając konferencję nawiązali do poprzednich spotkań przedstawicieli trzech izb, w tym ostatniego w Warszawie z września 2020 r., które dały podstawy do usystematyzowania wzajemnych relacji i rozpoczęcia prac nad organizacją pierwszej wspólnej konferencji.

Panel I: Strategie w obronie praworządności: historie sukcesu prawników

Anja Seibert-Fohr (sędzia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z Niemiec) omówiła szereg nowych zagadnień przewijających się w skargach do Trybunału związanych z aktualnymi problemami dotyczącymi pandemii Covid-19, kryzysów migracyjnych czy nieproporcjonalnych ograniczeń praw i wolności na skutek wprowadzania stanów nadzwyczajnych.

Vincent Nioré (Wicedziekan-elekt Paryskiej Rady Adwokackiej) wskazał współczesne okoliczności, w których może dochodzić do naruszenia tajemnicy zawodowej prawników, w tym w szczególności na zawarte we francuskim Kodeksie postępowania karnego normatywne uwarunkowania tajemnicy obrończej.

Kushtrim Istrefi (adiunkt w dziedzinie praw człowieka i międzynarodowego prawa publicznego, Uniwersytet w Utrechcie) zaakcentował niedoceniane możliwości wynikające z rzadko stosowanego art. 52 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka co do konieczności udzielania przez państwo członkowskie Rady Europy na żądanie jej Sekretarza generalnego wyczerpujących wyjaśnień o sposobie zapewnienia stosowania postanowień Konwencji w prawie krajowym. W tym zakresie prelegent podkreślił istotną rolę, jaką temu mechanizmowi przypisywano podczas prac nad tekstem Konwencji, i który to mechanizm może stanowić istotny instrument walki o poszanowanie praworządności.

Michał Chodorek (adwokat z Izby Adwokackiej w Warszawie) zaprezentował całą gamę wspólnych inicjatyw środowiska prawniczego, które doprowadziły do licznych sukcesów w walce o poszanowanie rządów prawa w Polsce. Prelegent wymienił w tym zakresie działania podejmowane przez organizacje sędziowskiej, Wolne Sądy, Komitet Obrony Sprawiedliwości, grupę Tęczowi Obrońcy, Helsińską Fundację Praw Człowieka, które skutkowały zadaniem licznych pytań prejudycjalnych TSUE, rozpoczęciem bezpośredniego stosowania Konstytucji przez sądy w indywidualnych sprawach czy oddolną mobilizacją prawników zapewniających obronę osobom zatrzymywanym podczas manifestacji środowisk LGBT. W odniesieniu do przyszłych działań panelista podkreślił konieczność zjednoczenia środowiska prawniczego wobec jednego konceptu odbudowy praworządności w Polsce przy jednoczesnej potrzebie dbania o ochronę pozostałości państwa prawa w postaci mechanizmów

ochrony mniejszości czy szczególnie narażonych grup, czego przykładem są działania na rzecz ochrony obcokrajowców przebywających na polsko-białoruskiej granicy.

Siarhej Zikratski (białoruski prawnik, przedstawiciel Swiatłany Cichanouskiej do spraw prawnych) ubolewał nad brakiem możliwości podzielenia się historiami sukcesu prawników i z tego względu omówił aktualną sytuację na Białorusi, prezentując warunki wykonywania zawodów prawniczych i wskazując na różnego rodzaju trudności w świadczeniu pomocy prawnej osobom sprzeciwiającym się reżimowi.

Dyskusja: **Moderator Stefan von Raumer** (Członek Zarządu DAV, Przewodniczący Komisji Praw Człowieka DAV, jak również CCBE) zainicjował dyskusję, odnosząc się do trudnej sytuacji na Białorusi. Vincent Nioré zadeklarował pełne wsparcie paryskiej adwokatury wobec białoruskiego środowiska prawniczego i osób sprzeciwiającym się reżimowi. Następnie moderator zadał pytanie o praktyczne znaczenie mechanizmu przewidzianego w art. 52 Konwencji. Odpowiadając, Kushtrim Istrefi wskazał, że połączenie omawianego instrumentu z działaniami Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy oraz Komitetu Ministrów może przekładać się na realne efekty. W tym zakresie Michał Chodorek zwrócił uwagę, że alternatywnym sposobem walki o poszanowanie praworządności może być powoływanie się na klauzule generalne zawarte w dwustronnych umowach inwestycyjnych podpisanych przez Polskę w sprawach, które nie dotyczą wprost inwestycji zagraniczne w Polsce. W ostatniej fazie dyskusji Stefan von Raumer zapytał o prognozy rozwoju sytuacji w Polsce i Europie po wyroku polskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2021 r. W tym zakresie Kushtrim Istrefi zauważył, że polski rząd, odnosząc się do tego wyroku, posługuje się argumentacją prawną z zakresu interpretacji Traktatu o Unii Europejskiej i powołuje się na przykłady orzeczeń innych sądów konstytucyjnych, co być może daje pewne nadzieje na merytoryczny dialog z polskimi władzami na temat interpretacji prawa unijnego i relacji pomiędzy prawem UE i prawem krajowym. Z kolei Michał Chodorek rozpoczął swoją wypowiedź od przytoczenia kontekstu wyroku TK związanego z sądownictwem dyscyplinarnym i Izbą Dyscyplinarną Sądu Najwyższego, systemem powoływania i awansowania sędziów, a także wskazał na najistotniejsze wady prawne trybunalskiego orzeczenia.

Panel II: Zmiana ram regulacyjnych zawodów prawniczych: w kierunku silnej wspólnoty sądowniczej stojącej na straży praworządności

Ralf Peter Anders (Prokurator Prokuratury w Hamburgu, Niemcy) zaprezentował ustrojową pozycję niemieckich prokuratorów jako strażników Konstytucji i prawa w każdym jego aspekcie, co przekłada się w praktyce na dbanie przez prokuratorów o sprawiedliwość proceduralną i tym samym ochronę głównych zasad procesowych. W celu realizacji takiej misji w niemieckim systemie prawnym prokuratorzy mają zagwarantowany pewien stopień niezależności, choć nie jest to analogiczny poziom niezależności, jaki konstytucja gwarantuje sędziom. Z jednej strony to sądy kierują postępowaniem i czuwają nad jego właściwym przebiegiem, z drugiej zaś ta specjalna rola prokuratorów nakłada na nich obowiązek weryfikacji prawidłowości działań podejmowanych przez sądy. Przyznanie prokuratorom takiej roli prowadzi do wytworzenia swoistego mechanizmu kontroli i równowagi, co pozwala na skuteczną ochronę praworządności.

Jean-Marie Burguburu (Prezes Krajowej Komisji Doradczej ds. Praw Człowieka, były Dziekan Paryskiej Rady Adwokackiej) nawiązał do przedmówcy i rozpoczął od tezy o braku istotnych różnic pomiędzy rolą francuskiego adwokata i niemieckiego prokuratora z uwagi na normatywne uwarunkowania zawodu adwokata determinujące jego misję jako obrońcy/strażnika praw i wolności. Przy czym ustrojowa pozycja i uprawnienia adwokatów, prokuratorów i sędziów istotnie różnią się od siebie, co z jednej strony jest pożądane, a z drugiej nie musi oznaczać konfliktu między rolami tych poszczególnych zawodów prawniczych, których ostateczną misją jest dbanie o poszanowanie praworządności. Do realizacji tej misji adwokatom służą przede wszystkim gwarancje niezależności przejawiające się w demokratycznej organizacji samorządu oraz normatywne uwarunkowania tajemnicy zawodowej istotne zarówno w ramach obrony w sprawach karnych, jak i przy świadczeniu porad prawnych.

Laurence Krief (Członek Paryskiej Rady Adwokackiej, Sekretarz Komisji Międzynarodowej) zaakcentowała szereg praktycznych i systemowych problemów związanych z działalnością

legislacyjną i organizacją wymiaru sprawiedliwości, wymieniając w tym zakresie niedofinansowanie wymiaru sprawiedliwości, niedobory personelu pomocniczego sędziów, nadmierne obciążenie sądów sprawami czy zjawisko inflacji prawa. Ostatecznie prelegentka wskazała, że kluczowym przymiotem osób wykonujących zawód adwokata jest odwaga w obronie praw i wolności oraz walce o sprawiedliwość. W tym zakresie panelistka przywołała przykład francuskiej prawniczki Gisèle Halimi, która swoją adwokacką misję postrzegała jako możliwość uczynienia z indywidualnych spraw trybuny do ukazania i rozpoczęcia publicznej debaty na temat istotnych problemów systemowych i ustrojowych, tak jak miało to miejsce w czasie słynnego procesu w Bobigny z 1972 r. dotyczącego zakazu aborcji we Francji. Laurence Krief skonkludowała, że odważna i rzetelna praca prawników jest najistotniejsza dla walki o poszanowanie praworządności. Dla jej zapewnienia konieczne są jednak normatywne i instytucjonalne gwarancje niezależności prawników, która jako taka stanowi jeden ze standardów europejskich.

Dariusz Mazur (sędzia Sądu Okręgowego w Krakowie) podkreślił, że obserwowane w ostatnich latach ataki na praworządność w Polsce nie są jedynie przykładami zwykłych konfliktów pomiędzy władzą sądowniczą i wykonawczą, które regularnie występują w państwach demokratycznych, ale nadzwyczajnym kryzysem prowadzącym do stopniowego przejmowania kontroli nad wymiarem sprawiedliwości przez przedstawicieli rządu. Prelegent zarysował problematykę nadużyć w nowo stworzonym systemie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, nowym mechanizmie powoływania i awansowania sędziów, politycznych nominacjach prezesów poszczególnych sądów oraz działalności Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego. Dariusz Mazur przywołał historie represjonowanych sędziów ściganych dyscyplinarnie nie ze względu na popełnione przez nich czyny zabronione, ale z uwagi na ich działalność orzeczniczą. W tym zakresie panelista wyraził wdzięczność polskim adwokatom za aktywne zaangażowanie w świadczoną *pro bono* obronę represjonowanych sędziów. Na koniec Dariusz Mazur wyjaśnił zgromadzonym znaczenie przypiętych do swojej marynarki plakietek. Jedna z nich przedstawia wizerunki polskich sędziów Igora Tuleyi i Pawła Juszczyszyna bezprawnie niedopuszczanych do orzekania z uwagi na ich niezależną działalność orzeczniczą, zaś druga prezentuje symbol niezależności polskich sędziów.

Gabriele Nieradzik (Dyrektor Departamentu Administracji Wymiaru Sprawiedliwości, Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów, Niemcy) rozpoczęła od przywołania wyników badań poziomu zaufania obywateli do sądów w Niemczech, który od lat pozostaje na podobnym poziomie ok. 64-66 %. Oznacza to, że ok. 1/3 niemieckiego społeczeństwa nie ma zaufania do wymiaru sprawiedliwości, a to z uwagi na różne czynniki, w tym brak poszanowania godności, równości czy transparentności w procesie orzekania. Żadnego z tych elementów sprawiedliwości proceduralnej nie da się osiągnąć bez rzeczywistej współpracy pomiędzy poszczególnymi zawodami prawniczymi i wzajemnego zrozumienia własnych ról w procesie sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Dlatego kluczowa jest odpowiednia edukacja prawników, która nie powinna polegać wyłącznie na nauczaniu samego prawa, ale również na kształceniu co do ról i zasad etyki poszczególnych zawodów prawniczych.

Dyskusja: **Moderator Mikołaj Pietrzak** nawiązał do raportu Komisji Europejskiej nt. praworządności za 2020 r. i zadał pytania o dalsze działania możliwe do podjęcia w związku z naruszeniami praworządności w Polsce. W odpowiedzi Dariusz Mazur zwrócił uwagę na fakt niewykonania orzeczeń TSUE i EPTCz dotyczących Polski i wytłumaczył kontekst tych spraw. Następnie Mikołaj Pietrzak zapytał o możliwości dialogu między zawodami prawniczymi i wpływ tego dialogu na poziom poszanowania praworządności. Jean-Marie Burguburu uznał, że w procesie kształcenia prawników już na etapie uniwersyteckim powinni brać czynny udział nie tylko profesorowie prawa, ale także przedstawiciele poszczególnych zawodów prawniczych. W ocenie tego prelegenta wspólnego zredefiniowania wymagają również warunki wykonywania poszczególnych zawodów prawniczych w aktualnych okolicznościach społecznych i pandemicznych, tak aby zawody prawnicze ponownie cieszyły się wysokim poziomem zaufania społecznego, którego deficyt jest powszechnie widoczny. Ralf Peter Anders wskazał na istniejącą w Niemczech kulturę dialogu lub nawet trialogu pomiędzy poszczególnymi zawodami prawniczymi, która to dyskusja jest konstruktywna, o ile wszystkim jej uczestnikom przyświeca ten sam nadrzędny cel, jakim jest wspólne sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przy zachowaniu mechanizmów kontroli i równowagi i poszanowaniu zasady podziału

władzy. Z kolei Laurence Krief podkreśliła potrzebę wymiany doświadczeń i myśli przez poszczególne zawody prawnicze w ramach wzajemnych cykli szkolenia i doskonalenia zawodowego. W tym aspekcie Gabriele Neradzik przywołała przykład założonej przez sędziów i adwokatów fundacji na rzecz ochrony praworządności, w ramach której prowadzi się dyskusję pomiędzy poszczególnymi zawodami prawniczymi, która ma uświadomić obywatelom istotę i znaczenie rządów prawa. Na zakończenie moderator doszedł do wniosku, że kluczowym elementem w wypowiedziach prelegentów była niezależność prawników, której instytucjonalne i ustrojowe gwarancje ostatecznie służą społeczeństwu i zapewniają możliwość skutecznej ochrony praw i wolności jednostek.

Panel III: Mierząc się z nowymi opiniami publicznymi i wyobrażeniami społecznymi w szybko zmieniającym się i niepewnym świecie: czy nie ma przyszłości dla państwa prawa?

Christoph Flügge (były sędzia Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, Niemcy) zwrócił uwagę na korelację pomiędzy społecznym zaufaniem do instytucji demokratycznych i poszanowaniem praworządności a odpowiednim poziomem ochrony i świadczeń ze strony państwa i w tym zakresie podkreślił potrzebę normatywnego zapewnienia odpowiedniego poziomu świadczeń socjalnych, emerytur i opieki społecznej ze strony państwa. Prelegent zaznaczył również konieczność wykonania przez Polskę wszystkich orzeczeń TSUE dotyczących poszanowania praworządności i w tym zakresie dostrzegł potrzebę wstrzymania wszelkich unijnych transferów finansowych do Polski do czasu wykonania tych orzeczeń i zapewnienia realnej niezależności polskim sędziom i prokuratorom.

Karolina Gierdal (adwokat z Izby Adwokackiej w Warszawie, członkini kolektywu SZPILA) podała w wątpliwość uniwersalne znaczenie zasady praworządności w aktualnych warunkach społecznych. Prelegentka uznała, że poszanowanie rządów prawa pozostaje nieistotnym i niezrozumiałym konceptem dla biedniejszych części społeczeństw w sytuacji, w której brakuje rzeczywistej równości między ludźmi, a większość z nich nie korzysta z globalnego dobrobytu i pracuje na uprzywilejowane warstwy społeczne. Za przykład takiej sytuacji panelistka podała brak powszechnego sprzeciwu wobec ataków na rządy prawa w Polsce i niezależność sądów z uwagi na to, że większość społeczeństwa i tak wcześniej nie postrzegała sądów za niezależne.

Raphaël Kempf (adwokat z Izby Adwokackiej w Paryżu) zwrócił uwagę na problem w społecznym postrzeganiu istoty i wagi rządów prawa we Francji, czego przykładem był początkowy brak społecznego sprzeciwu wobec stanu wyjątkowego wprowadzonego we Francji po zamachach terrorystycznych z 2015 r., który to sprzeciw zaczął narastać wraz z dostrzeganiem przez jednostki postępujących ograniczeń ich praw i wolności. W tym aspekcie prelegent wskazał na szczególną rolę adwokatów, którzy powinni uświadamiać społeczeństwu znaczenie praworządności dla jego indywidualnego i kolektywnego funkcjonowania.

Israel Butler (Kierownik ds. rzecznictwa, Civil Liberties Union for Europe) omówił sposoby intensyfikacji społeczeństwa obywatelskiego i mobilizacji społeczeństwa do wspierania walki o poszanowanie praworządności. W tym zakresie prelegent wskazał możliwości promowania historii zwykłych ludzi walczących o praworządność w sądach, opowieści o codziennej pracy sędziów strzegących praworządności. W takich działaniach należy unikać żargonu i skomplikowanego języka prawniczego, który zniechęca odbiorców. Kluczowe w tym aspekcie jest dopasowanie poziomu skomplikowania języka komunikacji do jej adresatów, posługiwanie się konkretnymi argumentami i porównaniami, a nie abstrakcyjnymi zasadami i konceptami.

Dyskusja: **Moderator Edmond-Claude Fréty** (Członek Paryskiej Rady Adwokackiej) na rozpoczęcie dyskusji zadał pytanie o możliwość i przydatność korzystania z mediów, transmisji z rozpraw czy używania mediów społecznościowych dla podwyższenia społecznego zrozumienia dla znaczenia poszanowania praworządności. Israel Butler stwierdził, że konieczne jest wyszkolenie prawników zajmujących się sprawami z zakresu strategicznej litygacji do odpowiedniego komunikowania istoty i znaczenia ich pracy, w tym wykształcenia umiejętności ukazywania uniwersalnych wartości leżących u podstaw konkretnych spraw bez potrzeby szczegółowego omawiania ich stanu faktycznego czy prawnego. Z Israelem Butlerem zgodziła się Karolina Gierdal, która przyznała, że w sprawach strategicznej litygacji prawnicy nagle muszą radzić sobie w licznych kontaktach z mediami, do czego

nie są odpowiednio szkoleni. W tym aspekcie Raphaël Kempf podał przykłady użytecznego korzystania przez adwokatów i władze samorządu adwokackiego z twittera dla podkreślenia wagi naruszenia praw osób zatrzymywanych podczas manifestacji we Francji. Christoph Flügge zgodził się z koniecznością używania prostego i zrozumiałego języka przez sądy, ale jednocześnie stwierdził, iż nie wszędzie i nie zawsze możliwa jest realizacja takiego postulatu, gdyż sposób sformułowania sentencji orzeczenia wynika z przepisów i nie można w to ingerować. Prelegent ten wykluczył możliwość korzystania z mediów społecznościowych przez sędziów czy też transmisji z rozpraw sądowych i uznał, że miałyby to negatywny wpływ na całokształt wymiaru sprawiedliwości i rodziłoby poważne ryzyko dla prawidłowego przebiegu procesu. Z kolei Karolina Gierdal stwierdziła, że transmisje z rozpraw nie cieszyłyby się większym zainteresowaniem. Natomiast Mikołaj Pietrzak wskazał, że jeszcze kilka lat wcześniej również nie rozważałby zasadności nowych sposobów komunikacji w wymiarze sprawiedliwości i jednocześnie podzielił punkt widzenia Christopha Flügge na temat roli sędziego tradycyjnie niekomentującego wydawanych rozstrzygnięć. Ostatecznie Mikołaj Pietrzak uznał jednak, iż w obliczu ostatnich bezprecedensowych ataków na praworządność w Polsce czy na Białorusi współcześnie konieczne jest korzystanie z każdej metody objaśniającej społeczeństwu wagę poszczególnych spraw i wartości, jakie się z nią wiążą, czego przykładem mogą być portale w mediach społecznościowych nie poszczególnych sędziów, ale organizacji sędziowskich w Polsce, na których zamieszczane są komentarze dotyczące prac legislacyjnych czy strategicznej litygacji. Aleksandra Stępniewska zaznaczyła przy tym, że prawnicy są uczeni skomplikowanego języka prawnego zawartego w przepisach, ale ich zadaniem jest również dekodowanie jego znaczenia, tak aby wytłumaczyć społeczeństwu znaczenie rządów prawa, a edukacji w tym zakresie brakuje w procesie kształcenia prawników. Moderator zadał również pytanie o ekonomiczny wymiar i cenę zapewnienia poszanowania praworządności we współczesnym społeczeństwie. Karolina Gierdal zaprotestowała wobec tak postawionego pytania, wskazując, iż nie można mierzyć rządów prawa kategoriami ekonomicznymi, gdyż istota praworządności sprowadza się do poszanowania wartości, czego nie sposób wycenić. Prelegentka przyznała przy tym, że praworządność jest swoistym dobrem luksusowym, ale nie dlatego że można je wycenić, lecz dlatego iż służy i dostępna tylko dla uprzywilejowanych warstw społecznych i z tych względów należy raczej zastanowić się nad ustrojem, w którym rządy prawa byłyby dostępne i służyłyby wszystkim ludziom. Christoph Flügge zauważył z kolei, że z punktu widzenia budżetu krajowego koszty związane z wymiarem sprawiedliwości nie stanowią najbardziej istotnej części i w tym aspekcie doszedł do wniosku, że prawidłowo funkcjonujący wymiar sprawiedliwości jest najtańszym sposobem zapewnienia porządku społecznego.

Uwagi końcowe

Podsumowując przebieg konferencji, Mikołaj Pietrzak, Julie Couturier oraz Moritz Moelle (Zastępca kierownika Wydziału do spraw międzynarodowych, UE i praw człowieka Izby Adwokackiej w Niemczech) podkreślili kluczową rolę zawodów prawniczych w działaniach na rzecz poszanowania i wzmacniania praworządności. Zamykający konferencję zwrócili również uwagę na potrzebę ustrukturyzowania współpracy w ramach Trójkąta Weimarskiego Adwokatur w celu intensyfikacji wspólnych działań na rzecz rządów prawa. W tym zakresie Julie Couturier zaprosiła zebranych do Paryża w 2022 r. celem kontynuowania dyskusji i współpracy.